

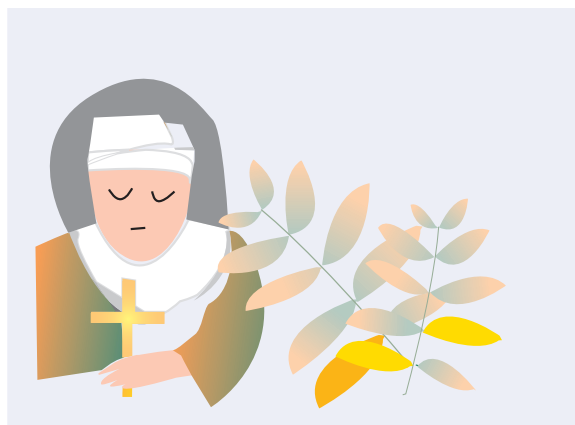
Brittsommar

I litteraturen hittar man något varierande definitioner av brittsommar, men i allmänhet avses varma och soliga dagar omkring Birgittadagen den 7 oktober. Ibland finns också kravet att det dessförinnan ska ha varit minst en period med kyligt och höstligt väder.

Brittsommar – historik

Att Birgittadagen infaller just den 7 oktober hänger samman med att påven i Rom, Bonifatius IX, helgonförklarade Birgitta den 7 oktober 1391. Fram till 1571 års kyrkoordning var Birgittadagen helgdag.

Ordet brittsommar är dock avsevärt yngre. Enligt Svenska Akademiens ordbok är det tidigaste belägget från år 1856 i Fredrika Bremers roman Hertha. Det äldre uttrycket brittmässesommar finns belagt från åtminstone första halvan av 1800-talet. Uttrycket kan dock vara betydligt äldre än så, och från en tid när den julianska kalendern fortfarande gällde i Sverige. Detta får då intressanta konsekvenser för tolkningen av begreppet brittsommar.

Under heliga Birgittas 1300-tal motsvarade den 7 oktober rent astronomiskt den 15 oktober enligt den nuvarande gregorianska kalendern. Vid kalenderreformen år 1753 hade förskjutningen ökat, och den 7 oktober motsvarade då ungefär den 18 oktober i vår nutida kalender. Solhöjden sjunker snabbt under oktober och därför bör det ha varit sällsynt med riktigt varmt och soligt väder kring en så sen Birgittadag.

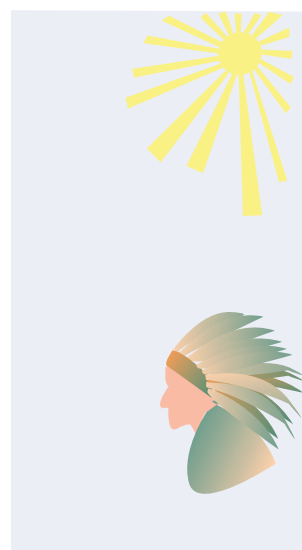
Man kan av den anledningen fråga sig varför Birgittadagen överhuvudtaget har kommit att förknippas med vackra höstdagar. Men inte bara i Sverige utan även i andra europeiska länder har olika helgon kopplats samman med sommarlikt väder under hösten. Framför allt gäller detta Sankt Martin (Mårten) och Lukas. Dessa dagar ligger dock så sent i almanacken, 11 november respektive 18 oktober, att de knappast passar in på vårt nordiska klimat. Då ligger vårt svenska helgon Birgitta bättre placerad i almanacken. Det gäller i synnerhet i vår nuvarande kalender där Birgittadagen råkar infalla under den tid på hösten som är den senast möjliga för någorlunda regelbundet återkommande sommarlikt väder. Kanske är det därför som begreppet brittsommar visat sig så livskraftigt.

Indiansommar

Det är bara i Sverige och svenskspråkiga delen av Finland som uttrycket brittsommar förekommer. Men i många länder har man uppmärksammat att det vissa år förekommer en ovanligt varm period under hösten, och därför finns det ett antal synonymer till brittsommar. I till exempel Norge och Danmark lånar man in det anglosaxiska uttrycket indiansommar.

Indiansommar är i allt väsentligt det samma som brittsommar, det vill säga en varm och vacker period under hösten. Skillnaden ligger i att indiansommaren inte är knuten till en speciell dag i almanacken. För att kallas indiansommar bör det dock ha varit en påtagligt höstlik period dessförinnan, helst bör den första frostnatten redan ha inträffat.

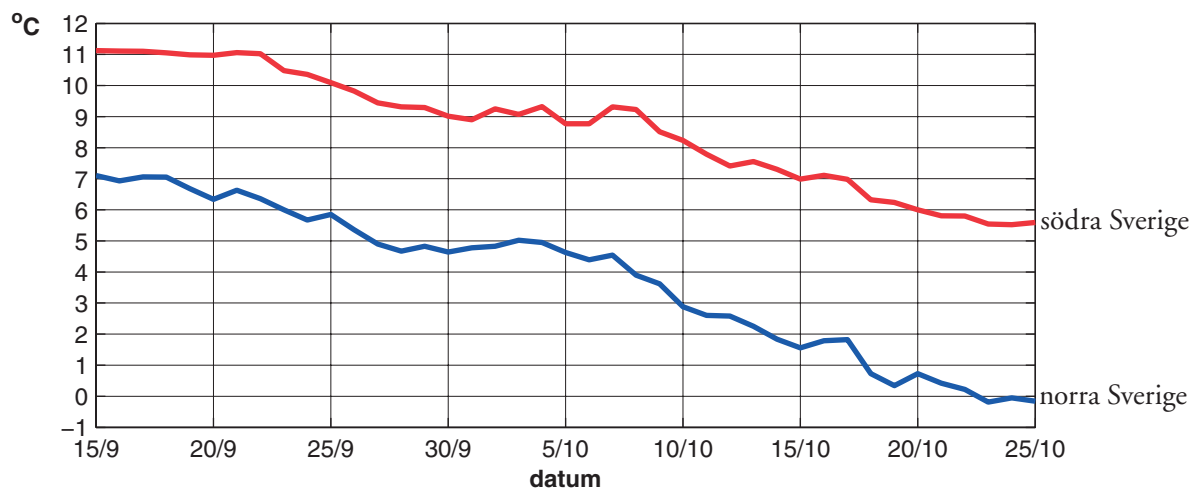
Ursprunget till uttrycket indiansommar är delvis höljt i dunkel. Det finns två huvudteorier till uppkomsten. Den första teorin förknippar uttrycket med en stabil och varm period under hösten som Nordamerikas indianer utnyttjade för buffeljakt och liknande. Enligt den andra teorin härstammar uttrycket från den brittiska kolonialtiden i Indien och kan syfta på exempelvis den stabila och varma period som brukar efterfölja sommarmonsunen.

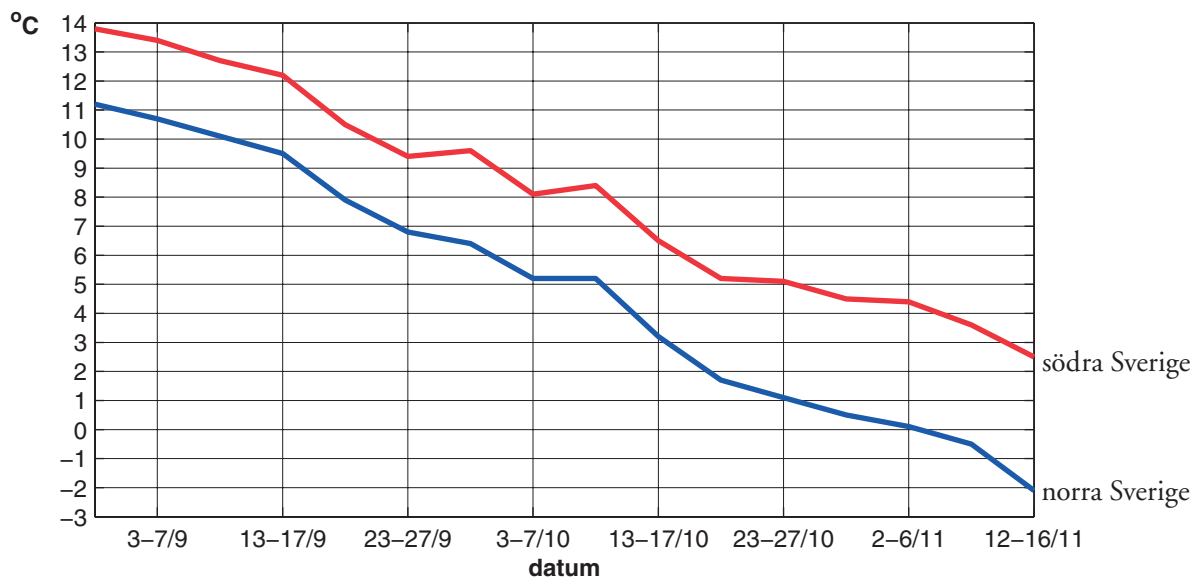
Brittsommar – meteorologisk verklighet?

Finns det något i den meteorologiska statistiken som talar för att det verkligen brukar förekomma en varm period kring Birgittadagen? Figur 1 visar för tio observationsstationer i södra Sverige samt för tio stationer i norra Sverige medelvärden för perioden 15 september-25 oktober. Där kan man faktiskt ana sig till en period med något högre temperatur i början av oktober.

I SMHI:s årsbok 1907 finns för ett antal stationer pentadmedelvärden (medelvärden över fem dygn) under åren 1871-1900 (figur 2). Även i detta material finns en antydning till några lite varmare femdygnsperioder i början av oktober. Det är dock svårt att förstå vad orsaken till detta skulle vara, och det troligaste är att det trots allt är betingat av slumpen.

Figur 1. Dygnsmedeltemperatur den 15 september-25 oktober. Diagrammet visar denna som ett medelvärde för åren 1961-2007 för tio stationer i södra Sverige (Lund, Ljungby, Varberg, Flahult, Målilla, Visby flygplats, Skövde, Malmslätt, Stockholm och Malung) samt tio stationer i norra Sverige (Härnösand, Frösön, Junsele, Gäddede, Gunnarn, Luleå flygplats, Haparanda, Pajala, Kiruna flygplats och Karesuando).

Figur 2. Pentadmedelvärden under perioden 29 augusti-16 november gällande åren 1871-1900. Diagrammet visar medelvärden av dessa för tolv nordliga och sexton sydliga stationer.

Hur ofta förekommer brittsommar?

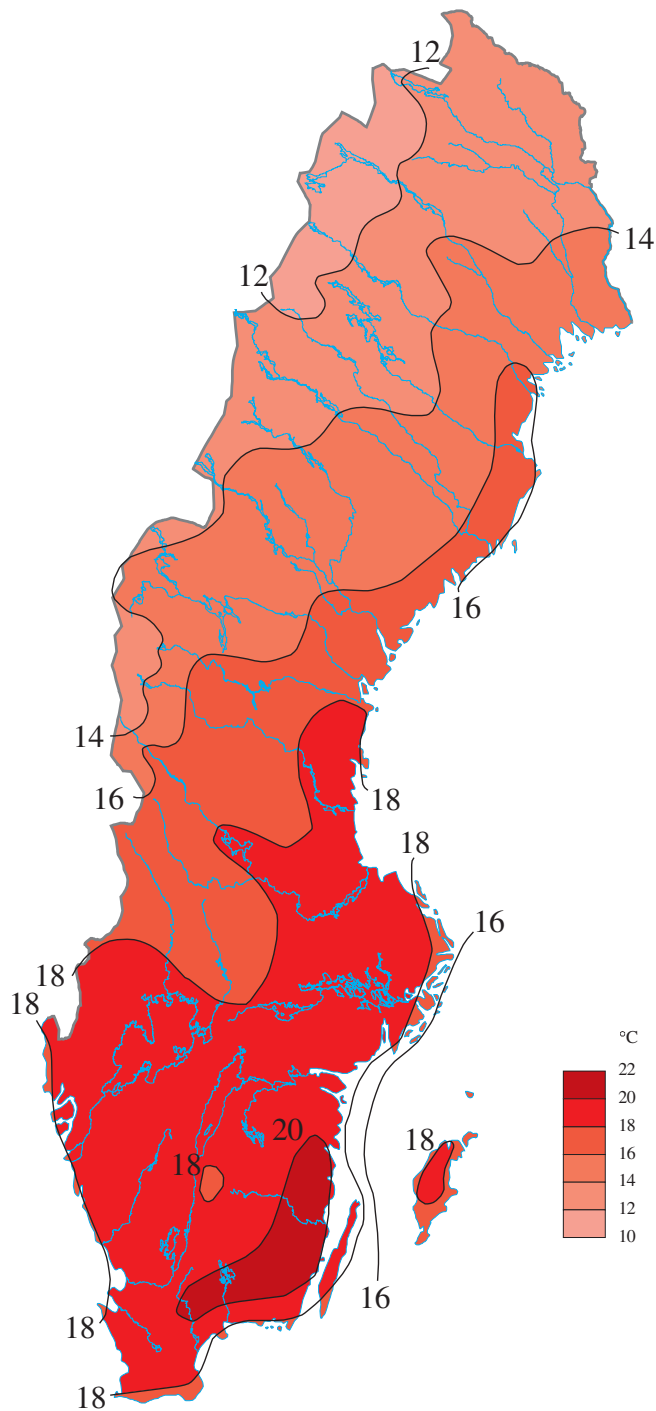
En genomgång av månadskrönikorna i SMHIs tidskrift *Väder och Vatten* 1984-2007 visar att klimatologerna ansett att brittsommar inträffat åren 1985, 1986, 1990, 1991, 1993, 1994, 1995, 1996 och 2005. I de flesta fall har begreppet använts för vädret omkring Birgittadagen den 7 oktober, men i något fall även för de första dagarna i oktober och i något fall även om vädret efter den 10 oktober. Inte i något fall har ordet brittsommar använts i september eller i november. Före mitten av 1980-talet går uttrycket inte att hitta i SMHIs månadsöversikter, men man får hålla i minnet att dessa då var skrivna på ett mer formellt språk.

För att kunna svara på hur ofta brittsommar förekommer behövs en definition, som inte bara stämmer in på ovanstående oktobermånader, utan även går att tillämpa både bakåt och framåt i tiden. Att skapa objektiva definitioner av brittsommar och andra företeelser, som grundar sig på en subjektiv upplevelse av vädret är dock inte helt lätt. Den definition som föreslås här är därför bara en av flera tänkbara.

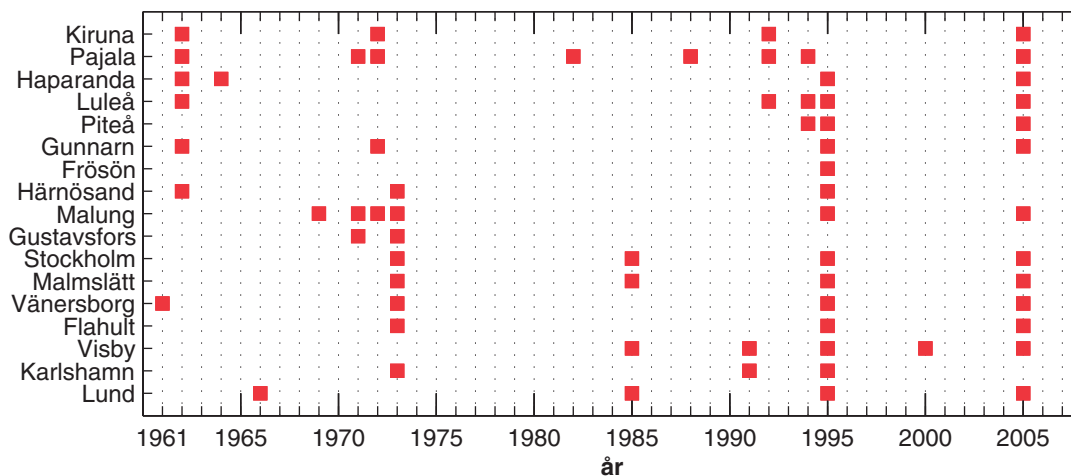
När det gäller tidpunkten är det vanligt att man för en äkta brittsommar definierar en ganska snäv period omkring Birgittadagen, nämligen 4-10 oktober. Brittsommaren förväntas vidare bjuda på vackra och varma dagar och därför är det lämpligt att som utgångspunkt välja maximitemperaturen.

Men hur hög bör maximitemperaturen då vara? Man kan inte kräva att den ska nå lika höga värden som under en normal dag under sommarmånaderna juni, juli och augusti. För ett antal stationer har detta hittills aldrig inträffat. Om man å andra sidan nöjer sig med att maximitemperaturen når den i oktober normalt högsta temperaturen leder detta till att brittsommar inträffar vart och vartannat år. Lite mer bör ändå krävas för en riktig brittsommar.

Om man i stället lägger gränsen för maximitemperaturen mitt emellan den normalt högsta och den absolut högsta temperaturen för oktober får man en definition av brittsommar som gör denna till ett regelbundet återkommande men ändå speciellt fenomen. Figur 3 visar den temperatur som enligt denna definition bör uppnås åtminstone någon dag mellan den 4 och 10 oktober för att berättiga användandet av uttrycket brittsommar. Eftersom definitionen tar hänsyn till varje stations normalvärden fungerar den lika bra i södra som i norra Sverige. Den kommer även att fungera i framtiden med varmare klimat. En fast temperaturgräns skulle i annat fall kunna leda till att vi varje år får brittsommar under hösten.

Figur 3. Ungefärlig gräns som maximitemperaturen ska uppnå någon dag under perioden 4-10 oktober för att uppfylla den definition av brittsommar som beskrivs i detta faktablad.

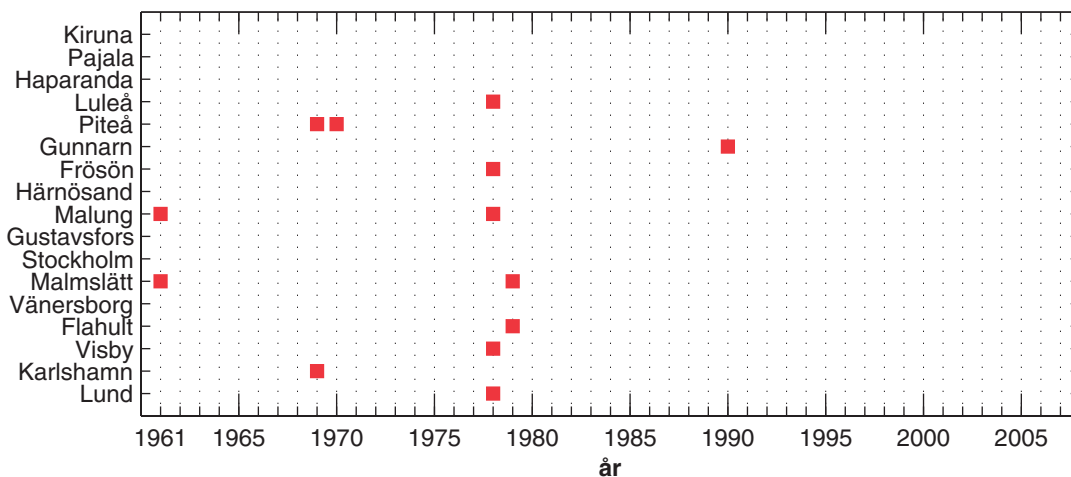

Figur 4. Inträffad brittsommar åren 1961-2007 för ett antal stationer enligt den definition som beskrivs i detta faktablad.

Vi kan se att enligt både den subjektiva bedömning som gjorts i våra månadskrönikor och enligt den använda objektiva definitionen av brittsommar, så framträder en nästan tio år lång period från 1995-96 till 2005 utan egentlig brittsommar. Detta betyder dock inte att det skulle ha varit sällsynt med varma höstar på senare år. Tvärtom, höstarna 1999, 2000 och 2006 är bland de varmaste vi känner. Men de speciella förhållanden, som måste råda för brittsommar, var inte uppfyllda på grund av regnigt eller tillfälligt kyligare väder under den aktuella perioden i oktober.

Sen brittsommar

Vår brittsommar är, i alla fall enligt nutida tradition, starkt knuten till Birgittadagen den 7 oktober. Men i vissa sällsynta fall kan sommarlik värme uppträda ännu senare.

Figur 5. Inträffat "brittsommarväder" efter den 10 oktober under åren 1961-2007.

Som framgår av figuren är dessa fall inte särskilt talrika. Mest framträdande är året 1978. Då rapporterade Oskarshamn 24.0° så sent som den 13 oktober. Detta gällde då som svenskt värmerekord för hela oktober månad, och är fortfarande den högsta kända temperaturen i Sverige så långt fram på höstsäsongen.

Det senaste datum då temperaturen nått minst 20 grader i Sverige är den 17 oktober. Detta inträffade år 1949 i Borås, Skara och Jönköping.

För mer information kontakta Sverker Hellström

Illustrationer: SMHI/Grafik